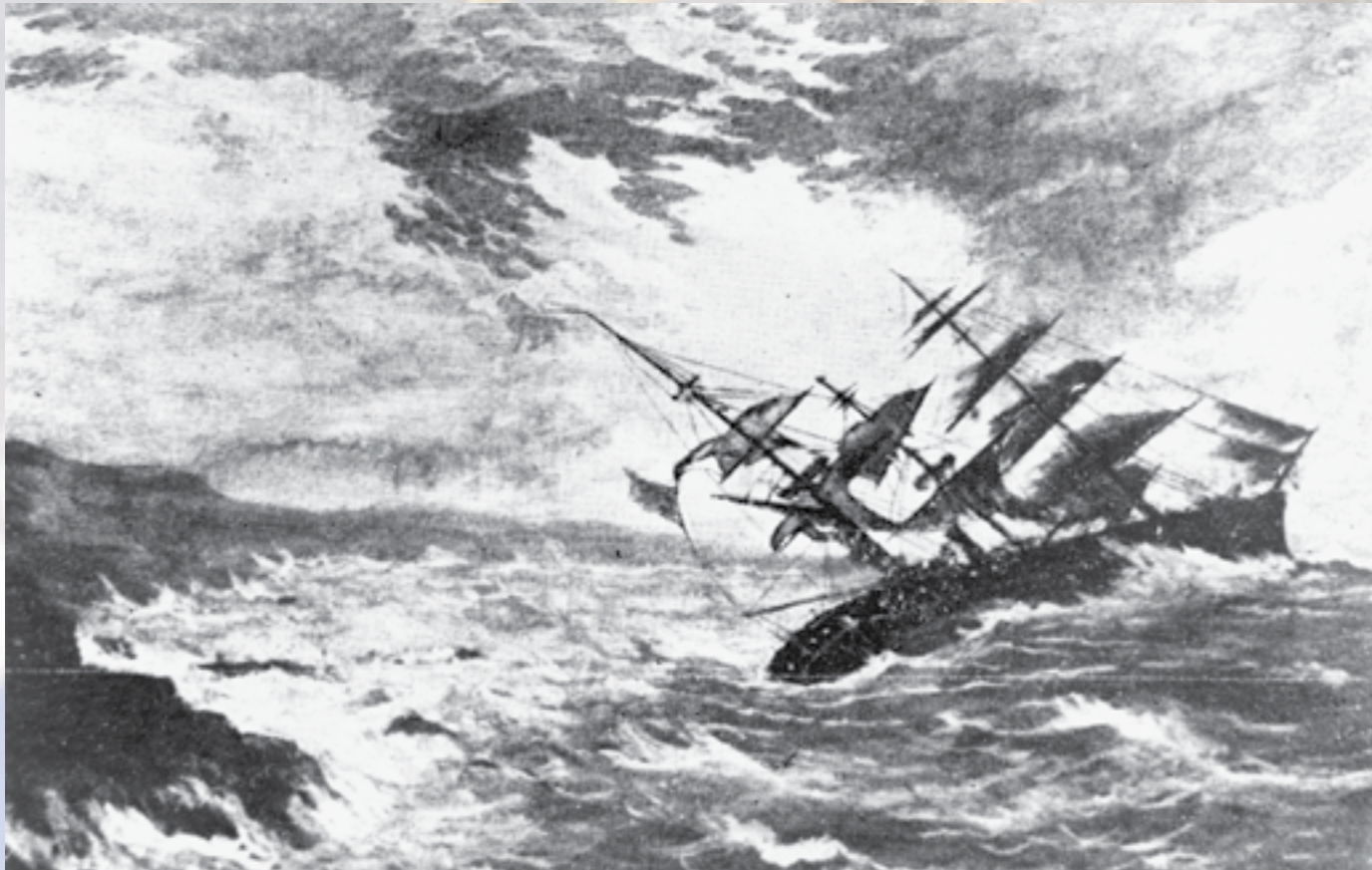

Han opfandt vejrudsigten

Af Steen Blendstrup 2012

Den 1. august 1861 kunne man læse verdens første vejrudsigt i *The Times*. I dag kender de færreste ophavsmanden til udsigterne, Robert FitzRoy. Måske fordi rampelyset er blevet stjålet af hans passager ombord på *HMS Beagle*, Charles Darwin...

Skibsforsliset af damp clipperen *Royal Charter*. Source: State Library of Queensland.

I oktober 1859 ramte en voldsom storm de britiske øer. Ifølge datidens opgørelser forliste omkring 200 skibe i stormen, og ikke mindst vakte forliset af clipperen *Royal Charter* opsigt. Det var et moderne skib med stålskrog og hjælpemotor, med det blev alligevel slået til vrage på den walisiske kyst og op mod 450 mennesker mistede livet. Chokket var lige det, der skulle til, for at Robert FitzRoy, der i fem år havde ledet det meteorologiske kontor, kunne få støtte til at indføre et varslingsystem. Ved hjælp af telegrafien blev der nu dagligt rapporteret lufttryk og vejr fra målestationer overalt på de britiske øer... og allerede året efter begyndte altså *The Times* at bringe dagens vejrudsigt.

Kaptajn på HMS Beagle

Videnskaben udviklede sig med stormskridt i 1800-tallet. Verden blev kortlagt og alt blev målt og vejet. Den engelske flåde gik ofte i spidsen for forskningen, så den nysgerrige Robert FitzRoy besluttede sig tidligt for en karriere i flåden. Han blev som 12-årig optaget på *Royal Naval College* i Portsmouth, blev kadet og steg i graderne. I 1828 var han signalløjtnant for Admiral Otway og lå for anker i Rio De Janeiro, da lykken smilede til ham. Kaptajnen på *HMS Beagle*, der tegnede søkort ud for Ildlandet i Sydamerika, havde begået selvmord i et anfald af depression.

HMS Beagle i Magellanstrædet. Source: Wikipedia

Robert FitzRoy som guvernør på New Zealand 1843-1845. Source: Robert Fitzroy (1805-1865). Schmidt, Herman John, 1872-1959 :Portrait and landscape negatives, Auckland district. Ref: 1/1-001318-G. Alexander Turnbull Library, Wellington, New Zealand. /records/22822133

Stormvarsel

Mens Darwin forskede videre og blev fanget i den heftige strid om evolutionen modsat skabelsesberetningen (som faktisk stadig kører nogle steder), fortsatte FitzRoy sin karriere i statens tjeneste, bl.a. som guvernør på New Zealand. Da han af helbredsgrunde trak sig tilbage fra Royal Navy fik han i 1854 stillingen som leder af det meteorologiske kontor. Stormen i 1859 fik myndighederne til at indse fordelene ved meteorologiske studier og varslinger. Der blev oprettet et net af målestationer på de britiske øer, som dagligt indtelegerede lufttryk og vindforhold. I mange havne blev der opstillet såkaldte stormglas (også kendt som FitzRøys stormbarometre), så fiskerne kunne blive advaret om farligt vejr og blive i havn.

FitzRoy var en fremragende videnskabsmand, og hans *Weather Book* (1863) var langt det mest avancerede værk om meteorologi på hans tid. Det lykkedes ham bl.a. at aflive flere pseudovidenskabelige teorier om vejrforhold – mens han på den anden side forblev bibeltro i forhold til evolutionsteorien.

Verdensberømmelse

Det er skæbnens ironi, at Robert FitzRoy, der opnåede at blive udnævnt til vice-admiral, selv led af depression og – præcis som sin forgænger på *HMS Beagle* – tog sit eget liv i 1865. Selv om Darwin nok overskygger den vejrkyndige viceadmiral, er han nu ikke helt glemt. På grænsen mellem Argentina og Chile finder man således et Mount FitzRoy opkaldt efter ham, i Vestaustralien en FitzRoy River, byen FitzRoy på Falklandsøerne og Port FitzRoy på New Zealand. Desuden har han lagt navn til et sydamerikansk fyrretræ og en art delfiner. Så sent som i 2010 gav New Zealands *National Institute of Water and Atmospheric Research* deres nye supercomputer navnet FitzRoy til ære for den gamle meteorolog.

Admiralen besluttede at give kommandoen til den unge løjtnant, og de følgende år udførte FitzRoy sin mission med stor succes, og vendte hjem til England i 1830.

Da han i 1831 fik bekræftet sin kommando som kaptajn på *HMS Beagle* og skulle sætte ud på en ny ekspedition, følte han behov for lidt dannet selskab. Gerne fra en videnskabsinteresseret kollega. Det var sådan Charles Darwin kom med på ekspeditionen.

Mens eftertiden bedst husker Darwin på grund af hans senere store arbejde med *Arternes oprindelse*, høstede Robert FitzRoy større ære i sin samtid.

Hans udforskning af Ildlandet, opmåling af søkort og praktiske eksperimenter med forskellige barometre, var noget man kunne bruge.

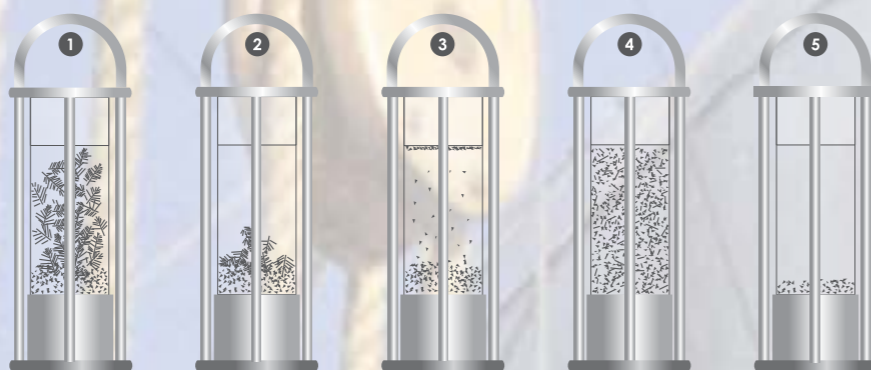
Stormglasset

Ved siden af det almindelige kviksølvbarometer eksperimenterede Robert FitzRoy også med et såkaldt stormglas. Glasset indeholder en væske af destilleret vand, ethanol, salpeter, salmiak og kamfer, som afhængigt af forholdene er klar, grumset eller fyldt med krystaller. Ved at iagttage sammenhængen mellem de forskellige krystaller og vejret kunne han opstille et varslingsystem, f.eks. klar væske = klart vejr, grumset væske = overskyet/tåge, grumset væske med stjerner = tordenvejr, krystaltråde på bunden = frost, krystaltråde i toppen = stærk blæst.

Efter 1859-stormen fik mange fiskerlejer langs de britiske kyster opsat stormglas, så fiskerne kunne blive i havn, hvis det trak op til storm. Ejerne af fiskekutterne var ikke begejstrede og ved at holde deres fiskerflåder i havn, fik de efter FitzRoys død presset myndighederne til at afskaffe ordningen. De havde imidlertid ikke regnet med de menige fiskere, der anså FitzRoy for en helt, fordi hans stormglas reddede deres liv, så stormglas-varslerne blev senere genindført.

I det 20. århundrede gik stormglasset af brug de fleste steder, men ved et rent tilfælde stødte den danske designer Stig Larsen på det, da han lagde til på Hebriderne på et togt over Nordsøen. Han fik 'opskriften' af de lokale fiskere og tog den med hjem. Så siden 1982 fremstilles stormglasset – helt efter Robert FitzRoys opskrift - først af Stig Larsen og siden 2004 af virksomheden Delite i Danmark.

Hvorfor væsken egentlig virker, vidste FitzRoy ikke, og en 100 % sikker forklaring er endnu ikke fundet.

1. Bregnelignende krystaller dannes
2. Bregnelignende krystaller forsvinder
3. Stjernekrystaller daler ned
4. Krystaller overalt i væsken
5. Væsken helt klar

**koldt og stormfuldt
varmere og bedring i vejret
frost, evt. med sne
udsigt til regn
fint og tørt vejr**

Bregnekrystallerne står højest i den side vinden kommer fra.

Stig Larsen, som introducerede danskerne for Stormglasset i 1982, mener at solens aktiviteter, dannelsen af solpletter, som varsler solstormene, også har indflydelse på Stormglassets forudsigelser. Stig Larsen plejer at sammenligne vejrets påvirkning af Stormglasset med, hvordan vejromslag påvirker folk med gig. En gigtpaget person kan som regel forudsige omslag i vejret, især til det værre.

HMS Beagle ved Calapagos øerne.
Malt af Ronald Dean i 1975. Her gengivet med venlig tilladelse fra Ronald Dean og Richard Johnson, maleriets ejer.
(her dog beskåret)

delite®
Copenhagen Denmark

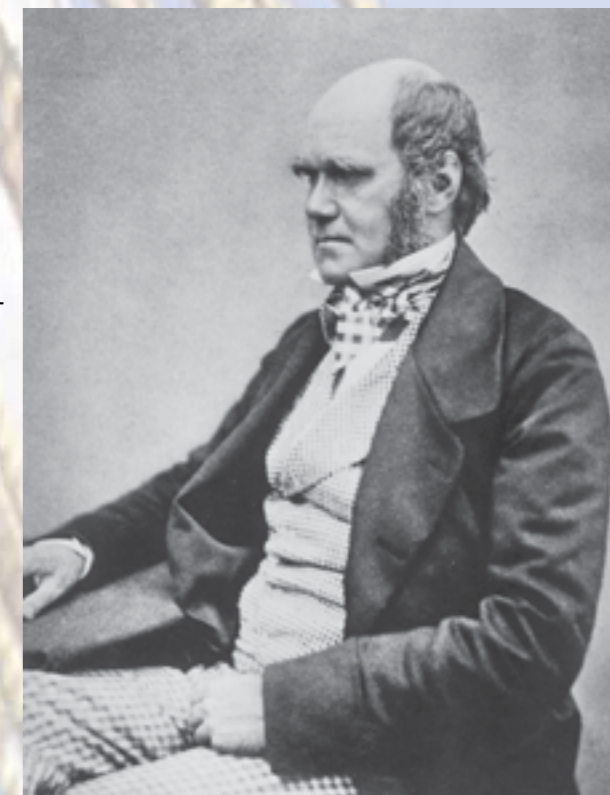
© Delite ApS - www.delite.dk

FitzRoy og Darwin

Efter alt at dømme kom kaptajnen på HMS Beagle og Charles Darwin i almindelighed godt ud af det med hinanden. Ved en enkelt lejlighed, hvor de diskuterede slaveri, eksploderede Robert FitzRoy dog og forviste den stakkels Darwin fra sit selskab (og det var ikke en nem situation ombord på et skib). Kort efter undskyldte FitzRoy imidlertid elegant og venskabet fortsatte - om end man ikke diskuterede slaveri igen.

Større uenighed herskede der imellem Darwin og FitzRoy hvad angår evolutionsteorien. Forud for ekspeditionen med HMS Beagle var FitzRoy ganske vist blevet påvirket af moderne teorier om Jordens alder og han fandt aflejringer, der støttede disse teorier. Efter hjemkomsten – og måske påvirket af sin religiøse hustru - forblev FitzRoy dog trofast mod den bogstavelige udlægning af Biblen og forklarede aflejringer med muslingeskaller højt oppe i bjergene som bevis for Syndfloden. Han udtalte sig offentligt imod Darwins teorier i 1860.

Trods deres uenighed støttede Darwin FitzRoys optagelse i det videnskabelige selskab, *The Royal Society*, og efter FitzRoys død, hvor det viste sig, at han havde brugt hele sin formue på forskning, gav Darwin personligt et bidrag på 100 £ (over 60.000 kr. i nutidens værdi) til en fond til fordel for hans enke.

Fotografi (ca. 1854) af Charles Darwin 1809-1882.
Source: Wikipedia

Varm kaffe

Selv om Robert FitzRoy havde tjent sig op i graderne, var han også født til kommando. Han nedstammede fra Karl II Stuart, hans far var general og hans mor var halvsøster til Viscount Castlereagh, den engelske udenrigsminister. Han voksede med andre ord op i de højeste cirkler i det engelske samfund.

Om han havde arvet mental ustabilitet fra sin mors side af familien er svært at sige. Faktum er, at Castlereagh begik selvmord med sin ragekniv. Som kaptajn gav FitzRoys til tider voldsomme vredesudbrud ham tilnavnet *Hot Coffee*. Men ingen tvivl om, at han var bevidst om det pres, ensomheden som kaptajn lagde på ham, og det var derfor han gerne ville have selskab på ekspeditionen med HMS Beagle – og inviterede Charles Darwin ombord.

Ligesom Roberts halvbror blev guvernør i New South Wales fik Robert selv guvernørposten på New Zealand i 1843. Her viste han imidlertid respekt for de aftaler, der var indgået med de indfødte maorier, hvilket ikke gjorde ham populær hos nybyggerne, så FitzRoy blev kaldt hjem igen. Her tjente han et par år som kaptajn på en fregat, før han altså fik ansvaret for det meteorologiske kontor.

Robert FitzRoy 1805-1865. Dette foto er fra et maleri tilhørende University of Greenwich (Old Royal Naval College). Source: Wikipedia.

Robert Fitzroy var gift to gange og fik fem børn i alt. Af disse gik også sønnen Robert O'Brien ind i flåden og endte som sin far som viceadmiral.

Efter længere tids kamp med depressionen og et i øvrigt dårligt helbred tog Robert FitzRoy sit eget liv den 30. april 1865.

© Delite ApS - www.delite.dk

Peter med sit Stormglas designet i 2010

